

China, buigen of barsten: de *kowtow*. De beeldvorming van China en van het Westen in de achttiende en negentiende eeuw.

Inleiding

Dit werkstuk gaat over de beeldvorming van China en van het Westen in de achttiende en negentiende eeuw. Daarbij zal de *kowtow* onderzocht worden als metafoor voor de veranderingen van de beeldvorming van China in het Westen. Wat is de *kowtow* precies? Deze term wordt door de Engelsen gebruikt voor wat in het Nederlands prosternatie wordt genoemd. Een andere benaming die ik ben tegengekomen is *proskynese* terwijl de term ook geschreven wordt als *kotow* of *ketou*. De term *kowtow* is afgeleid van het Chinees en is inmiddels opgenomen in het idioom van de Engelse taal.

In de achttiende eeuw verstond men er in China het volgende onder: het door de knieën buigen en met het voorhoofd driemaal de grond aantikken. En dat drie keer achterelkaar. In totaal dus negen keer met het voorhoofd de grond raken. Het is vergelijkbaar met moslims die biddend voorover buigen. De *kowtow* werd gedaan uit respect voor de keizer op bepaalde momenten. Die momenten lagen meestal vooraf al vast en het moment van buigen werd aangegeven door een speciale ambtenaar. Een dergelijk moment kon binnen plaatsvinden maar ook op straat als de keizer met zijn gevolg passeerde. Dan werd iedereen geacht ter plekke te buigen, modder of geen modder. Iemand die werd toegelaten tot in de nabijheid van de keizer, een ambassadeur of hoge ambtenaar bijvoorbeeld werd geacht te buigen. Ook als er zaken werden overgedragen van de keizer zoals een brief, een geschenk of iets eetbaars was er een *kowtow* moment. Deze buiging was niet exclusief voor de keizer maar werd ook in andere situaties toegepast, bijvoorbeeld bij het benaderen van een eerste minister. Andere denkbare situaties waarbij deze houding werd

aangenomen om respect te tonen of om iets af te dwingen vallen buiten het bestek van mijn onderzoek.

Dit werkstuk is opgebouwd uit vier hoofdstukken en een conclusie. In hoofdstuk 1 ga ik dieper in op de betekenis van de *kowtow* in de achttiende eeuw. De twee daarop volgende hoofdstukken gaan over de beeldvorming van China in het Westen en de beeldvorming van het Westen in China in de achttiende eeuw. Hoofdstuk vier behandelt de westerse beeldvorming van China in de negentiende eeuw en de rol van de handelsmissies in die beeldvorming.

Centraal in dit werkstuk staan de beeldvorming in het Westen en die in China in de twee genoemde eeuwen. Hierbij wordt de *kowtow* als metafoor gebruikt voor de westerse beeldvorming. De westerse beeldvorming van China in de negentiende eeuw doet de *kowtow* verbleken. De gewelddadige gebeurtenissen in China verstoorden het traditionele beeld van het keizerrijk.

Hoofdstuk 1

De betekenis van de *kowtow* in de achttiende eeuw.

De *kowtow* was een metafoor en hij stond ergens voor. Voor de keizer in China gold de *kowtow* als een vanzelfsprekendheid. Maar ook voor de Engelse ambassadeur George Macartney (1737-1806) en voor de Nederlandse ambassadeur Isaac Titsingh (1745-1811) stond de *kowtow* ergens voor. Zij voerden vlak na elkaar een handelsmissie aan naar het keizerlijke hof van de bejaarde *Qing* keizer Qianlong (1711-1799).

De *kowtow* was voor de Engelsen echter geen vanzelfsprekendheid zoals voor de keizer. Zij meenden aan het eind van de achttiende eeuw de *kowtow* te moeten gebruiken voor onderhandelingen over het protocol. Het was voor de zelfverzekerde Engelsen geen uitgemaakte zaak zich zonder slag of stoot te voegen in het protocol aan het Chinese hof. Binnen dat protocol nam de *kowtow* een belangrijke plaats in. Het diende al eeuwen als een bewijs van erkenning van de keizer en het diende als een voorwaarde tot het benaderen van de keizer. In de eerste Engelse handelsmissie naar het Chinese hof in 1793 meenden de Engelsen de *kowtow* te moeten aangrijpen als een belangrijk punt van onderhandeling.¹ Vanaf het begin van hun reis via Chinees grondgebied werd er over en weer onderhandeld over dé kwestie: *kowtow* of geen *kowtow* en hoe die specifiek uitgevoerd moest worden: met beide knieën gebogen of slechts met één? Als het dan op één knie mocht, meer op zijn Engels dan kon net zo goed de hand van de keizer gekust worden? Dat laatste is in ieder geval niet gebeurd. Talrijke keizerlijke instructies volgden op Chinese verslagen van het verloop van de reis van de

---

¹ P.O. O'Neill, *Missed opportunities: Late 18th century Chinese relations with England and the Netherlands*, University of Washington 1995, p.314.

Engelsen.² Die verslagen werden geschreven door hoge functionarissen die gedurende het verloop van de reis zich gingen afvragen of alles wel goed zou verlopen binnen de traditionele regels. O'Neill verwijst naar een brief van de keizer over de *kowtow*:

'If the English do not submit to the ceremonies, let them simply observe the customs of their own land. There is no point in forcing them to kotow. Were this envoy to prostrate himself before you, it would do honor neither to him nor to you'.³

De begeleiders van de Engelsen hadden even een moment van opluchting.

Deze *kowtow* kwestie is inmiddels overgeleverd en duikt nog steeds op in handboeken. Hij heeft aan betekenis gewonnen door de ontwikkelingen in de negentiende eeuw. China is immers opengebrouwen door het Westen. En de *kowtow* is in die eeuw steeds verder naar de achtergrond geraakt en uiteindelijk afgeschaft.

Of Macartney zich uiteindelijk daadwerkelijk gevoegd heeft naar de traditionele *kowtow* of zijn eigen variant had weten af te dwingen zal waarschijnlijk nooit met zekerheid te achterhalen zijn. Volgens Rockhill houden de officiële Britse bronnen het op de eigen variant maar er zijn verslagen die anders beweren. Zoals in het verslag van Aeneas Anderson, één van de deelnemers aan de handelsmissie. Hij was echter niet daadwerkelijk aanwezig geweest bij de keizerlijke ontvangst van Macartney.⁴

---

² J.L.Cranmer-Byng, *An embassy to China, being the journal kept by Lord Macartney during his embassy to the Emperor Ch'ien-lung*, Bristol 1962, p.27.

³ O'Neill, *Missed opportunities*, p.267

⁴ W.W.Rockhill, 'Diplomatic Missions to the Court of China: The Kotow Question II', *The American Historical Review*, Vol.2, No.4 (Jul.,1897), pp. 627-643,p.632

Ook O'Neill twijfelt aan het verslag van Macartney als ze stelt dat hij zijn journaal verfraaide rekening houdend met de mening van de Britse regering en met zijn eigen prestige.⁵ Cranmer-Byng meent stellig dat Macartney de *kowtow* weigerde uit te voeren.⁶

In ieder geval kan er een verband gelegd worden tussen de moderne opstelling van Macartney *cum suis*, de traditionele houding van de keizer en wat er later gebeurde in de negentiende eeuw. China wilde in de achttiende eeuw niet toegeven aan de westerse wensen en werd in de daaropvolgende eeuw geconfronteerd met interne opstanden en buitenlandse interventies.

Voordat China gedwongen werd concessies te doen aan het Westen waaronder meer handelsvrijheid, meer vrijhavens en extraterritorialiteit meenden de Nederlanders op hun beurt, vlak na de Macartney missie, zelf naar Peking te moeten afreizen om de keizer eer te bewijzen. Deze handelsmissie stond onder leiding van ambassadeur Isaac Titsingh. De houding van de Nederlanders was heel anders dan die van de Engelsen. Het zonder protest ondergaan van de *kowtow* werd gebruikt door de Nederlanders om zich te onderscheiden van de Engelsen en om een wit voetje te halen bij de keizer. Zijn visie verschilde niet veel van eerdere Hollandse handelsmissies zoals die van Johan Nieuhof in de zeventiende eeuw.⁷ De Nederlanders lieten zich in veel opzichten overrompelen door de Chinezen. De Leidse sinoloog Duyvendak merkt in een artikel over de handelsmissie op dat de Nederlanders de Chinezen in de kaart speelden door niet mee te gaan in de houding van Macartney die zich voorstond op

---

⁵ O'Neill, *Missed opportunities*, p.315.

⁶ Cranmer-Byng, *An embassy to China*, p.33.

⁷ L. Blussé, F-J. van Luyn, *China en de Nederlanders, Geschiedenis van de Nederlands-Chinese betrekkingen 1600-2007, Zutphen 2008, p.127.*

'gelijkheid'. Hij veroordeelt zelfs de handelsmissie als hij schrijft: (...) 'it struck even contemporaries as anachronistic.'⁸

Hoe het ook zij, keizer Qianlong stond zestig jaar aan het hoofd van zijn dynastie en diende gefeliciteerd te worden met zijn jubileum.

Dit was niet alleen de gedachte van de bestuurders in Canton die nog in hun maag zaten met Macartney maar ook van de Nederlandse vertegenwoordigers van de V.O.C. daar.⁹ In ieder geval van één van die vertegenwoordigers: Andreas Everardus van Braam Houckgeest (1739-1801), de latere tweede man in het Nederlandse gezelschap en direct achter Isaac Titsingh. Hij was de initiatiefnemer tot de handelsmissie en gebruikte onder andere het jubileum als argument om de V.O.C.-bazen te overtuigen van het belang af te reizen naar het hof van de keizer. Zijn latere reisgenoot De Guignes beweert zelfs dat het bij uitstek de ambities van Van Braam waren die hem hadden gedreven tot dit initiatief.¹⁰ Om zijn doel te bereiken spiegelde hij voor dat er ook sprake zou zijn van andere westerse handelsmissies ter felicitatie van de keizer. Er mocht geen tijd verloren gaan want wat waren de Engelsen wel niet van plan? Tenslotte hadden de Nederlanders al heel lang een goede verstandhouding met het Chinese hof. Duyvendak merkt dan ook op dat het naleven van de Chinese etiquette de Nederlanders voordeel had gebracht in het verleden.¹¹

Qianlong wilde uit respect voor zijn grootvader Kangxi hem 'in dienstjaren' niet overtreffen. Kangxi was eenenzestig jaar keizer geweest in de 17^e eeuw. Zijn kleinzoon Qianlong meende in zijn zestigste

---

⁸ J.J.L. Duyvendak, 'The Last Dutch Embassy to the Chinese Court (1794-1795)', *T'oung Pao*, Vol. XXXIV, Leiden 1938, p.1-2.

⁹ Duyvendak, 'The last Dutch embassy to the Chinese court (1794-1795)', p.13.

¹⁰ Ibidem, p.13.

¹¹ Ibidem, p.3.

jubileumjaar te moeten terugtreden, wat uitzonderlijk was. De laatste jaren had hij veel bestuurlijke taken overgelaten aan zijn eerste minister en favoriet Ho-shen. De Nederlandse handelsmissie vertegenwoordigde de V.O.C.. De compagnie had het in die tijd moeilijk maar liet zich wel overtuigen van het nut van de handelsmissie door Van Braam.

Europa beleefde de Franse revolutie en kreeg weldra te maken met de veroveringen van Napoleon. Engeland wilde al langer een betere handelspositie in China, niet langer als een simpel tributland maar als gelijkwaardig vorstendom. Er zaten echter verschillende wereldbeelden in de weg die mede door de afname in politieke –en culturele contacten tussen China en Europa aan het einde van de zeventiende –en aan het begin van de achttiende eeuw verre van *up-to-date* waren.¹²

---

¹² O'Neill, *Missed opportunities* , p.185.

Hoofdstuk 2

De beeldvorming van China in het Westen in de achttiende eeuw.

De achttiende eeuw staat bekend in Europa als de eeuw van de Verlichting. Juist in de loop van die eeuw was China immens populair geworden en dat kwam tot uitdrukking in wat later *chinoiserie* werd genoemd. Vooral in Frankrijk heerste er een Chinese mode die zich onder andere uitte in de *Rococo*. De cultuur en de politiek van Frankrijk hadden in die tijd veel navolging in de rest van Europa. O'Neill vermeldt dat er in Engeland een *taste for Chinese articles* ontstond.¹³ En Cranmer-Byng noemt het verschijnen van Engelse boeken over Chinese architectuur en het ontwerpen van tuinen in het derde kwart van de achttiende eeuw.¹⁴ Die populariteit van China sproot niet noodzakelijkerwijs voort uit gedegen kennis van het land zelf. Het leek er eerder op dat China voldeed aan een ideaalbeeld. Het land waarin rust heerste en waar een keizer gemakkelijk zestig jaar keizer kon zijn zoals Kangxi (1654-1722) en zijn latere kleinzoon Qianlong. Zolang de keizer maar zorg droeg voor harmonie en continuïteit was er voor opstanden niet te vrezen.

China was voor de Westerling het land van Confucius waarin iedereen zijn plek kende en er zich naar gedroeg. Confucius (571-479 v.Ch.) was een geleerde en zijn leer heeft zonder twijfel gedurende de laatste tweeduizend jaar een grote invloed gehad op de Chinese cultuur en daardoor mede het beeld van China bepaald in het Westen. Iedere Chinees werd geacht respect te hebben voor personen die boven hem stonden zowel voor bestuurders, ambtenaren, leraren als ouders.

---

¹³ O'Neill, *Missed opportunities*, p.204.

¹⁴ Cranmer-Byng, *An embassy to China*, p.10.

Ook het diepgaande respect voor de overleden voorouders en de verering van de overledenen betekende een contrast met het christendom. Want voorouderverering was niet volgens de christelijke leer. Hoe diepgaand die kennis van China was had geen invloed op de populariteit maar stond er eerder los van. Belangrijker was de behoefte aan een land waar wel alles ging zoals het zou moeten. Men dacht althans in het Westen dat daar alles ging zoals het moest. Het ging slechts om het positieve beeld niet om de kennis. Dit verlangen naar het onbekende en onbereikbare ideaal was op zich niet nieuw en zeker niet moeilijk op te brengen. Was het geloof in het paradijs na het overlijden niet te vergelijken met de idealisering van de Chinese samenleving? Immers het bestaan van de hemel was voor veel gelovigen een zelfde emotie en die kwam voort uit een bepaalde behoefte. Het ideaalbeeld van China stond daar niet ver vanaf of was in ieder geval eenvoudig op te brengen. Want wie kon het ideaalbeeld toetsen aan de werkelijkheid?

Het positieve beeld van China of het tot de verbeelding spreken van het bestaan van een ver land gaat zeker terug tot Marco Polo (1254-1324) en zijn boek *De wonderen van de Oriënt*. Hij was de Venetiaanse handelsreiziger die meer dan vijftien jaar op reis was en lang diende aan het toenmalige hof van de Mongoolse leider Koebilai Chan. De Mongoolse veroveraar Djingiz Chan was zijn vader. Het indrukwekkende verhaal van Marco Polo en het beeld dat hij schetste hebben een lang leven geleid. Dit beeld werd mede gevoed door het in die tijd levende beeld van de presbyter Johannes. Velen in Europa meenden dat er een geweldige rivaal van de gevreesde Djingiz Chan bestond. Deze Johannes zou ergens in Azië of misschien in Afrika verkeren en een sprookjesachtige, welvarende en vooruitgeschoven post van het christendom leiden. ¹⁵

---

¹⁵ L.Bergreen, *Marco Polo*, Ruinen 2008, p.117.

Bovendien kwamen er talloze gekleurde berichten naar het Westen van de aan het Chinese hof verblijvende missionarissen. De eminente professor Adrian Hsia spreekt in zijn werk *The vision of China in the English literature of the seventeenth and eighteenth centuries* van een 'overstroming van publicaties'.¹⁶ Eén van de meest bekende en beroemde jezuiten was de astroloog en wiskundige Matteo Ricci (1552-1610). Deze Italiaan van geboorte wist zich goed aan te passen aan het Chinese hof. Hij trachtte behoedzaam een geloofsleer te ontwikkelen waarin het boeddhisme vervangen diende te worden door het christendom. Het christendom zou dan aangevuld worden met het confucianisme.¹⁷ Hsia maakt een duidelijke beoordeling als hij stelt: 'In his [Ricci] view, China was a country governed by philosophers.' Ricci geeft volgens Hsia geen argumenten hiervoor maar beziet de Chinese werkelijkheid eerder vanuit een ideaalbeeld.¹⁸ Dit staat los van het feit dat Matteo Ricci een belangrijke wetenschappelijke brug sloeg tussen Oost en West. Hij maakte bijvoorbeeld de eerste kaarten van China die beschikbaar kwamen in het Westen en zorgde er tegelijkertijd voor dat zijn nieuwe Chinese landgenoten zich een beeld konden vormen van de landmassa's en oceanen. Talloze jezuiten zoals hij hadden hoge functies aan het Chinese hof.

Tijdens mijn onderzoek ontdekte ik dat een van de beroemdste Europese filosofen uit de 17^e eeuw Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) gedurende minimaal twaalf jaar een wetenschappelijke correspondentie onderhield met jezuiten in China. Rita von Widmaier heeft een zeventigtal meertalige brieven verzameld en spreekt daarin van een eerste 'Versuch eines interkulturellen Brückenschlages zwischen China und

---

¹⁶ A.Hsia, *The vision of China in the English literature of the seventeenth and eighteenth centuries*, Hongkong 1998, p.11.

¹⁷ Hsia, *The vision of China*, p.11.

¹⁸ Ibidem, p.12.

Europa'.¹⁹ Leibniz droeg door zijn werk bij aan het beeld van China dat tot in de negentiende eeuw bestond. Rita von Widmaier noemt hem dan ook een van de grote China kenners van zijn tijd.²⁰ Hij zocht een oplossing voor de strijd tussen katholieken en protestanten. Als kind van de dertigjarige oorlog (1618-1648) zag hij een lichtend voorbeeld in de tolerantie van de Chinese katholieken door keizer Kangxi.²¹ Terwijl Lodewijk XIV in 1685 het Edict van Nantes had herroepen. Een enkel citaat geeft een goed beeld van hoe Leibniz dacht over China:

'Now the Chinese Empire, which challenges Europe in cultivated area and certainly surpasses her in population, vies with us in many other ways in almost equal combat, so that now they win, now we. But what should I put down first by way of comparison?' (uit: Leibniz on China, from the Preface to the *Novissima Sinica* (1697/1699)).²²

Leibniz was niet de enige die zich bezighield met de jezuiten.²³

Vermeldenswaardig, maar niet van direct belang voor mijn onderzoek, is de constatering dat de Franse fysiocraten op hun beurt veel te danken hebben aan China zoals blijkt uit het boek van Quesnay (1694-1774) *The Despotism of China* (1767). 'In its First seven chapters he paints a glowing picture of Chinese political and economic conditions, drawing his material directly from Jesuit writings on China.' Cranmer-Byng maakt duidelijk dat de fysiocraten een optimistisch –en vaak gefantaseerd beeld van China gebruikten om de Franse monarchie aan te vallen. Het boek van Quesnay

---

¹⁹ R. von Widmaier, *Leibniz korrespondeert mit China, der Briefwechsel mit den Jesuitenmissionaren (1689-1714)*, Frankfurt 1990, p.XI.

²⁰ R. von Widmaier, *Leibniz korrespondeert mit China*, p.XI.

²¹ J.D. Spence, *The Chan's great continent, China in Western minds*, London 1998, p.83.

²² Spence, *The Chan's great continent*, p.84.

²³ Zie: 'China and Europe, 1500-2000 and Beyond: What is "Modern"?' Topics in world history, Asia for educators, Columbia University, 2004 (afe.easia.columbia.edu)

maakt duidelijk dat China een voorbeeld was van een land *ruled in accordance with the principles of Natural Law*.²⁴

Naast de missionarissen en belangrijke mensen als Leibniz heeft één iemand zeker bijgedragen aan de belangstelling voor China en dat is Voltaire (1694-1778). Zonder er ooit geweest te zijn heeft deze denker en schrijver genuanceerd over China geschreven zonder partij te kiezen. In zijn bekendste werk *History of the Manners and Spirit of Nations* (1756) begint hij met een bespreking van China. En volgens Spence gaf Voltaire hiermee een nieuwe draai aan de westerse historiografie.²⁵ Want wie had China eerder een dergelijke plaats gegeven? Interessant om te vermelden is de bewerking van het toneelstuk *The Orphan of Zhao, or Orphan of the House Tcho*. Dit Chinese stuk wordt toegeschreven aan Ji Junxiang ten tijde van de Mongoolse *Yuan* dynastie (1279-1368) en gaat over de Mongoolse overheersing van China en het respect van de veroveraars voor die cultuur. Het originele theaterstuk was opgebouwd uit drie akten maar Voltaire maakte zijn versie in de traditionele vijf akten: *L'orphelin de la Chine* (1755). De Engelse vertaling uit het Chinees door Arthur Murphy is voor dit werkstuk interessant vanwege de eerste twee regels van het gedicht van William Whitehead. Het gedicht staat in het voorwoord van de Engelse vertaling van Arthur Murphy:

'Enough of Greece and Rome. The exhausted store

Of either nation now can charm no more; (...)'²⁶

Kortom het heersende beeld in de achttiende eeuw van China was voor velen positief en werd gevoed door filosofen en schrijvers. Het voldeed precies aan de wens om aan te kunnen tonen dat een

---

²⁴ Cranmer-Byng, *An embassy to China*, p.55.

²⁵ Spence, *The Chan's great continent*, p.97.

²⁶ Spence, *The Chan's great continent*, p.74.

samenleving gebouwd kon worden als ieder lid zich maar hield aan de afspraken en vrede had met zijn positie. De soeverein zou zorgen voor het algemeen belang. Dit beeld was gebaseerd op de informatie die de missionarissen gedurende eeuwen hadden doorgegeven. Maar het was naar mijn mening ook gebaseerd op een menselijk verlangen naar een land waar alles wel in harmonie verliep. Het soort verlangen dat ontstond uit een behoefte van binnenuit, niet gestoeld op kennis of inzicht. De Verlichting met al zijn wereldse idealen gebruikte een geconstrueerd beeld van China om aan te tonen dat samenlevingen gebouwd konden worden, dat er een andere samenleving mogelijk was. Belangrijker nog was het feit dat het ging om een succesvolle samenleving waar het christendom geen onderdeel van uit maakte. Vanzelfsprekend kon niet iedereen zich hierin vinden. Er bleven echter genoeg mensen over die China als voorbeeld meenden te kunnen gebruiken als positief alternatief voor de christelijke samenleving in het Westen.

Bestond er dan geen tegenhanger van deze positieve versie van China? Zelfs binnen de groep van Verlichtingsfilosofen vond Voltaire zijn tegenstanders in Rousseau (1712-1778) en Montesquieu (1689-1755). Spence stelt in zijn *The Search for Modern China* dat Voltaire zelfs bespot werd door de laatste twee heren: 'Voltaire's very enthusiasms made him the object of sarcasm or mockery (...).' ²⁷ Terwijl Montesquieu in zijn *The Persian letters* van 1721 een vergelijkbare stijfiguur gebruikt door twee bezoekers uit het Midden Oosten commentaar te laten leveren op de Franse samenleving. Hsia noemt Montesquieu een *Sinomaniac* die uiteindelijk meer sporen heeft achtergelaten dan Voltaire.²⁸ In zijn *L'Esprit des Lois* (1748) laat Montesquieu niets heel van het beeld van China:

'La Chine est donc un Etat despotique dont le principe est la crainte.'

---

²⁷ J.D.Spence, *The search for modern China*, New York en London 1999, p.134.

²⁸ Hsia, *The vision of China*, p.19.

Een andere aanvechter van het positieve beeld van China was de Engelse schrijver Daniel Defoe (1660-1731). Hij gebruikte in zijn beroemde boek *Robinson Crusoe* (1719) een karikatuur van de Chinese samenleving om de waarden van de Engelse middenklasse beter te doen uitkomen.²⁹ 'What he [Defoe] found "to the last degree ridiculous" was "their contempt of all the World but themselves."' ³⁰ Hij haalde zijn neus op voor de Chinese muur die in tien dagen door ingenieurs kon worden afgebroken.³¹ Defoe stond in de achttiende eeuw niet alleen en was de eerste noch de laatste in deze negatieve tegenstroom. Spence noemt nog een interessant voorbeeld: de Duitse filosoof Gottfried von Herder (1744-1803) die gehakt maakt van het beeld van China als hij stelt: 'Ancient China stands as an old ruin on the verge of the World.'³²

Spence gebruikt het bezoek van George Anson aan China in 1743 om nog een voorbeeld te geven van het feit dat de wind steeds harder uit de 'negatieve' hoek begon te waaien. Deze Britse *commodore* van goede afkomst verwachtte hulp van de Chinezen toen hij averij had opgelopen met zijn schip *HMS Centurion* nadat hij al de helft van zijn vloot van zes schepen had verloren bij Kaap de Goede Hoop. Niet dat hij binnenvoer met de overgebleven drie schepen want onderweg had hij nog een Filippijns schip gekaapt dat op de terugweg vanuit Acapulco was. Kortom een onverwacht –en niet geautoriseerd bezoek aan Canton dat vele gevolgen zou hebben. Eén van die gevolgen was het verslag van Anson waarin ook zijn ervaringen tijdens het wachten op Chinese hulp zijn terug te vinden. Dat verslag bevatte geen zweem van bewondering voor het Chinese keizerrijk. Anson wijst bijvoorbeeld op het achterlijke schrift van de Chinezen die niet zijn overgestapt op het superieure westerse alfabet

---

²⁹ Spence, *The Chan's great continent*, p.69.

³⁰ Ibidem, p.69.

³¹ Ibidem, p.71.

³² Spence, *The Chan's great continent*, p.100.

en heeft grote minachting voor de militaire kracht van het land. Spence noemt dit verslag een voorbeeld van de groeiende zelfverzekerde houding van de Engelsen in de loop van de achttiende eeuw.³³ Van belang voor mijn onderzoek is het gegeven dat in de achttiende eeuw de politieke wereld en de literatuur onderling verbonden waren en dat China passend gemaakt werd voor het positieve -of het negatieve plaatje.³⁴ Dat het gene of deze ontbrak aan kennis van China deed niet af aan het kunnen gebruiken van het land voor politieke en literaire doeleinden. Wellicht werd het er juist makkelijker door.

---

³³ Spence, *The Chan's great continent*, p.54.

³⁴ Ibidem, p.80.

Hoofdstuk 3

De beeldvorming van het Westen in China in de achttiende eeuw.

De beeldvorming van het Westen in China in de achttiende eeuw gaat zeker terug naar de periode die in Europa de Middeleeuwen worden genoemd. Het belangrijkste uitgangspunt in de Chinese ideologie van het Westen, tot ver in de vroegmoderne tijd, bleef het 'feit' dat China zichzelf beschouwde als het centrum van de wereld. Het noemde zichzelf het 'Rijk van het Midden' en zag zichzelf als immense landmassa omringd door vier oceanen. China heet in het Chinees *Zongghuo* en verwijst direct naar de betekenis 'Rijk van het Midden'. Dat er andere landen waren aan de grenzen of ver daarbuiten kwam tot uitdrukking in het traditionele tribuutstelsel. Dit eeuwenoude systeem werd gehanteerd voor alle vazalstaten. Cranmer-Byng formuleert het aldus:

'Any relations that which existed between China and a foreign country must be of the suzerain-vassal kind, and permission to trade was granted as a gracious concession, not as a natural right. The origins of this theory go back into the distant past.'³⁵

Zolang die vazallen tribuut betaalden en de grootsheid van de keizer en van het rijk erkenden en zich waardig betoonden was er voor het Chinese hof geen punt van geschil of conflict. Het ging de keizer om de sociale orde, de rust en harmonie en daarin was slechts weinig ruimte voor buitenlanders. Cranmer-Byng formuleert het krachtig door te stellen dat alle Europeanen gezien werden als ruziezoekers en gewelddadig.³⁶ Bovendien begrepen zij toch niets van de taal, de kleding of gewoontes. Laat staan dat ze de tradities op hun waarden konden schatten. Dat

---

³⁵ Cranmer-Byng, *An embassy to China*, p.5.

³⁶ Ibidem, p.11.

neemt niet weg dat buitenlandse missies zich mochten laven aan de superieure Chinese cultuur en dat ze welwillend ontvangen werden. In de keizerlijke documenten met betrekking tot de Macartney missie komen telkens twee formuleringen voor *come and be transformed* en *tender cherishing of men from afar*.³⁷ Door het Chinese superioriteitsgevoel had de gedachte van meegaan in de 'vaart der volkeren' geen plaats. China had meer dan voldoende aan zichzelf.

De handel met buitenlanders werd beperkt tot een groep speciaal aangewezen Chinezen (de *Co-hong merchants*) die streng gecontroleerd werd door keizerlijke functionarissen (de *hoppo 's*).³⁸ De in en uitvoer diende zich te beperken tot de havenstad Canton aan de uitlopers van de Parelrivier en was slechts toegestaan tussen de maanden oktober en maart. De buitenlanders mochten zich niet permanent vestigen in Canton. Bovendien stond de handel binnen de leer van Confucius in laag aanzien.³⁹ Veel Europeanen vroegen zich dan ook af of de term handel wel van toepassing was op wat ze moesten verduren en dat op niets leek wat ze gewend waren in de rest van de wereld.⁴⁰

In veel opzichten is de beeldvorming van het Westen samen te vatten in één woord: sinocentrisme. De aan het hof gevestigde jezuïeten hadden dat niet doorbroken, als ze dat al gewild hadden. Het zorgvuldig opgebouwde vertrouwen dat zij genoten aan het keizerlijke hof liep een deuk op in 1776 toen de paus de jezuïetenorde ontbond. Patricia O'Neill meent in haar dissertatie *Missed opportunities: late 18th century Chinese relations with England and the Netherlands* dat er na honderdvijftig jaar een einde kwam aan de 'vreedzame penetratie' van China toen de

---

³⁷ Cranmer-Byng, *An embassy to China*, p.6.

³⁸ O'Neill, *Missed opportunities*, p.240.

³⁹ Cranmer-Byng, *An embassy to China*, p.8.

⁴⁰ Ibidem, p.13

jezuïetenorde door de Paus ontbonden werd in 1776.⁴¹ Deze ontbinding zette de Chinese elite aan het denken want had Ricci *cum suis* wel een juist beeld gegeven van het Westen? Waarom moest er een strijd ontstaan in Rome en daarbuiten over de niet orthodox-christelijke interpretatie van het confucianisme door de jezuiten? Kort samengevat: de jezuiten hadden gezorgd voor een christelijke adaptatie van het confucianisme door te wijzen op oorspronkelijke vormen van de leer en waar die uit ontstaan was. Een leer ouder dan het christendom zelf. Controversie of niet, het vertrouwen in het Westen liep een deuk op in China. Die deuk kon de verdiensten van Matteo Ricci of in het Chinees *Li-ma-teu* niet definitief schaden. Hij wordt nog altijd erkend in China als een grootheid en zijn vierhonderd jaar oude graf is in goede staat. Het is nog immer te bezichtigen in Peking.

Robert Tignor in het door meerdere schrijvers samengestelde handboek *Worlds together, Worlds apart* stelt dat de Chinezen nauwelijks op de hoogte waren van wat er in de Atlantische wereld speelde in de achttiende eeuw.⁴² De Amerikaanse revolutie en onafhankelijkheid, de Engelse industriële revolutie en de Franse omwenteling van 1789 gingen voorbij aan het immense rijk. Cranmer-Byng meent dat zelfs de hoogste Chinese bestuurders geen notie hadden van de verschillende landen en dat alles op een hoop werd gegooid als *Western Ocean*.⁴³

China deed tot 1800 in veel opzichten niet onder voor het Westen. Achteraf beschouwd hadden de militair technologische ontwikkelingen en toepassingen een punt van aandacht moeten zijn. Op dat vlak zagen de Chinezen nog geen gevaar terwijl het Westen zijn kansen zag toenemen op verdere expansie, voorbij India en Indonesië. De Engelsen stonden te

---

⁴¹ O'Neill, *Missed opportunities*, p.155.

⁴² R.Tignor, J.Adelman, S.Aron e.a., *Worlds together, Worlds apart, A history of the Modern World from the Mongol Empire to the present*, New York en London, 2002, p.230.

⁴³ Cranmer-Byng, *An embassy to China*, p.7.

trappelen om aan de negentiende eeuw te beginnen. De Nederlanders zagen meer in het onderhouden van de goede relaties met de Chinezen, desnoods op de oude voet. Terwijl de Chinezen zelf uitkeken naar het keizerlijke jubileum van Qianlong. Feest of geen feest, Cranmer-Byng is van mening dat China een kans liet liggen om de eerste stappen te zetten in modernisering.⁴⁴

Het keizerlijk jubileum van Qianlong mocht gevierd worden want het mandaat van de hemel dat op hem rustte was succesvol volbracht. Zijn keizerschap wordt tegenwoordig beschouwd als het hoogtepunt van de *Qing* dynastie. China had in de achttiende eeuw land veroverd en de bevolking was gegroeid tot ongeveer driehonderd miljoen inwoners. De interne handel in graan, katoen, thee en zijde was toegenomen, de landbouwproductie gestegen en er waren zelfs nieuwe westerse gewassen opgenomen in de voedselvoorziening. Ook de staatsinkomsten waren verhoogd. Dat China niets voelde voor uitruil van ambassadeurs op voet van gelijkwaardigheid en niets zag in de vroegmoderne westerse diplomatie wist Macartney al voordat hij vertrok uit Engeland.⁴⁵ De keizerlijke bestuurders op hun beurt hadden in Canton al snel door dat deze Engelse barbaren niets zagen in het Chinese wereldbeeld. Ze zagen zich voortdurend gesteld voor één dilemma: hoe de Engelsen vriendelijk te behandelen zonder het protocol te schenden. Daarbij dienden ze te laveren tussen te veel of te weinig doen. De plaatselijke bestuurders wilden twee dingen voorkomen: schending van het protocol en het in de waagschaal plaatsen van hun functie door ongewenste incidenten. Of zoals O'Neill het omschrijft als ze een schrijven van het Hof citeert van 24 juli 1793:

---

⁴⁴ Ibidem, p.37.

⁴⁵ Ibidem, p.3.

(...) 'when dealing with barbarians, one must strike the mean between being too lavish and too frugal; only by so doing can you conform to the proper system.'⁴⁶

Bovendien dienden de Chinese lokale bestuurders de klippen van het keizerlijke hof te omzeilen en boven alles moest gezichtsverlies voorkomen worden.

Was er dan helemaal geen vuiltje aan de lucht tijdens het keizerschap van Qianlong? Natuurlijk waren er ook negatieve ontwikkelingen maar of die doordrongen tot de Verboden Stad en nog verder tot de keizer zelf? Daar zou de negentiende eeuw met geweld voor zorgen. De oude keizer zou er niet meer onder leiden. Hij was in 1796 afgetreden en drie jaar later overleden. Zijn opvolgers kregen het voor de kiezen. Macartney had het al voorspeld en zijn beschrijving laat niets aan duidelijkheid te wensen over:

'The Empire of China is an old, crazy First rate man-of-war, which a fortunate succession of able and vigilant officers has contrived to keep afloat for these one hundred and fifty years past, and to overawe their neighbours merely by her bulk and appearance, but whenever an insufficient man happens to have the command upon deck, adieu to the discipline and safety of the ship. She may perhaps not sink outright, she may drift some time as a wreck, and will then be dashed to pieces on the shore, but she can never be rebuilt on the old bottom.'⁴⁷

De turbulente gebeurtenissen in de negentiende eeuw, die uiteindelijk tot de val van de dynastie zouden leiden in 1912, vallen buiten het kader van dit onderzoek. Toch wil ik er een paar noemen al was het

---

⁴⁶ O'Neill, *Missed opportunities*, p.251.

⁴⁷ Cranmer-Byng, *An embassy to China*, p.48.

maar omdat de westerse beeldvorming van China in de negentiende eeuw er niet aan kon ontsnappen. De buitenlandse dreiging en interventies van niet alleen de Engelsen maar ook van andere westerse mogendheden vonden plaats in een eeuw vol van binnenlandse opstanden. Om een paar namen te noemen: het geheime genootschap van de 'Witte Lotus', de opstand van de *Taiping* en die van de *Boxers*. Het militaire geweld van de Engelsen tijdens de eerste Opiumoorlog (1839-1842) en de Frans-Engelse campagne tijdens de tweede Opiumoorlog (1858-1860) maakten de Chinezen duidelijk dat de 'moderniteit' aan de poorten rammelde. Het verlies van de oorlog tegen Japan op Chinees grondgebied (1894-1895) deed de deur dicht! Er was geen tijd meer voor buigen of niet buigen op Chinese voorwaarden. Het leek steeds meer op barsten.

Hoofdstuk 4

De handelsmissies van Macartney en van Titsingh en de latere beeldvorming van China in het Westen in de negentiende eeuw.

Lord George Macartney was geen onbekende op het terrein van de diplomatie. Hij had meerdere betrekkingen gehad onder andere aan het hof van Catharina de Grote in St. Petersburg in 1764. Hij was toen pas zevenentwintig jaar jong. Hij verbleef daar drie jaar en was succesvol in het bedingen van verbeterde handelsvoorwaarden. Bij zijn terugkeer in Engeland was zijn faam gemaakt als een diplomaat van groot formaat.⁴⁸ Later bekleedde hij nog posten in het Lagerhuis, de Caraïben (1776-1779) en in Madras (1781-1785). Ook na zijn missie naar China was zijn carrière nog niet voorbij. Hij bekleedde van 1796 tot 1798 de functie van gouverneur in de inmiddels Engels geworden Kaapkolonie. Cranmer-Byng meent dan ook dat Macartney vooral gedreven werd door sterke ambities en dat een succesvolle loopbaan, in dienst van zijn land, het belangrijkste in zijn leven was.⁴⁹

Op 11 september 1792 vertrok Macartney aan boord van de *Lion*, een oorlogsschip uitgerust met vierenzestig kanonnen, vanuit *Portsmouth*. In zijn gevolg aan boord van de *Lion* en de *Hindustan* waren bijna honderd mensen onder wie wetenschappers, kunstenaars, soldaten, persoonlijke assistenten en docenten Chinees.⁵⁰ Ze vertrokken vanuit Engeland met hoge verwachtingen en grote ambities. Het was de bedoeling in gesprek te komen met de keizer. Maar zo zat het Chinese systeem niet in elkaar en

---

⁴⁸ O'Neill, *Missed opportunities*, p.214.

⁴⁹ Cranmer-Byng, *An embassy to China*, p.18.

⁵⁰ Spence, *The search for modern China*, p.122.

het maakte de handelsmissie bij voorbaat gedoemd te mislukken. De kennis over de mores in China was wel aanwezig bij de Engelse Oostindische Compagnie (O.I.C.) maar de toenemende handelsbelangen en de bijbehorende druk in het thuisland noopten zowel de Engelse regering als de O.I.C. zich vast te klampen aan de illusie dat het wel goed zou komen als de keizer eenmaal was bereikt en geïnformeerd. Vooral de snel stijgende vraag naar thee betekende een druk op de 'betalingsbalans'.⁵¹ Want waar moest het geld vandaan komen als de Chinezen de markt niet open wilden gooien voor Engelse producten? En wat als de Chinezen helemaal niet zaten te wachten op westerse goederen?

De keizer zou er snel achterkomen wat de houding zou worden van Macartney namelijk als die van de vertegenwoordiger van de koning van Engeland. Een vorst die meende op gelijke voet te staan met de Chinese keizer. O'Neill spreekt dan ook van 'een waardige missie van de machtigste heerser in de wereld'.⁵² In keizerlijke edicten aan de Chinese begeleiders van de handelsmissie werd al spoedig gewezen op de tribuutstatus van de missie. O'Neill wijst op de Chinese woorden *gong shi* die waren geschilderd in grote tekens op de begeleidende *banners* op de schepen van Macartney. Heel China kon daar aan aflezen wat de werkelijke status was van deze barbaren: tribuutbrengers. Ondanks deze status werden de Engelsen omzichtig behandeld zeker gezien het feit dat ze zich niet hielden aan het protocol van tribuutbrengers. Zo trokken de Engelsen zich niets aan van een groot aantal punten. Ten eerste het feit dat er niet zomaar opgevaren mocht worden vanuit het zuiden naar Peking.⁵³ Ten tweede het voorbij gaan aan de noodzaak de lijst van geschenken bij aanvang van de reis direct te overhandigen zodat die

---

⁵¹ O'Neill, *Missed opportunities*, p.205.

⁵² Ibidem, p.252.

⁵³ Cranmer-Byng, *An embassy to China*, p.7.

doorgestuurd kon worden naar het hof. Ten derde het keer op keer niet tonen van respect aan de plaatselijke hoogwaardigheidsbekleders door bijvoorbeeld tijdens de bootreis botweg aan boord te blijven. Ten vierde het feit dat de handelsmissie zich op een gegeven moment opsplitste terwijl ze te allen tijde bij elkaar had moeten blijven. Dit werkte bevreemdend en het schoffeerde de vertegenwoordigers van de keizer. Het Chinese hof op zijn beurt had in de gaten dat Engeland militair veel sterker was en zorgde er voor geen aanleiding te geven voor Engels geweld. De kans op een Engels succes nam met elke reisdag en elk keizerlijk edict af. Tijdens de Verlichting was het beeld ontstaan dat China een ideale samenleving was. De Engelsen hadden desondanks geen moeite met het naar de hand zetten van de Chinese dagelijkse realiteit zoals die zich steeds rauwer aan hen voordeed. O'Neill meent dan ook dat 'de Engelsen de realiteit simpelweg aanpasten aan hun beeld.'⁵⁴ Op die manier werden ook de keizerlijke gastvrijheid en de vage beloftes geïnterpreteerd naar Europese normen en meende Macartney dat zijn missie wel degelijk succesvol was. De Chinezen van hun kant wilden maar één ding en dat was vooral niets toegeven of concreet toezeggen. Bovendien werden twee punten nauwgezet in de gaten gehouden. De Engelsen moesten zonder militaire incidenten het land weer uit en gezichtsverlies, een Confucianistisch basisbegrip, diende te allen tijde voorkomen te worden. Uit de brief van de keizer aan koning George III blijkt duidelijk het mislukken van de handelsmissie. Hij schrijft daarin dat het verzoek om een permanente Engelse vertegenwoordiging radicaal indruist tegen 'all usage of my dynasty and cannot possibly be entertained.'⁵⁵ De keizer vraagt zich in dezelfde brief af hoe procedures en een systeem van etiquette, opgebouwd door de *Qing* dynastie gedurende meer dan honderd jaar, veranderd zouden moeten worden naar aanleiding

---

⁵⁴ O'Neill, *Missed opportunities*, p.258.

⁵⁵ F.Schurmann en O.Schell, *China readings*, deel 1: *Imperial China*, Harmondsworth, 1967-1968, p.105-113.

van individuele inzichten [van de Engelsen]. De keizerlijke brieven aan de Engelse koning maakten duidelijk dat alle verzoeken waren afgewezen. Er zou op het terrein van diplomatie en handel geen concessies gedaan worden. China had helemaal geen behoefte aan de barbaarse handelswaar. Dit Chinese standpunt week niet af van een eerder edict uit 1662 dat aangehaald wordt door O'Neill:

'We have searched the records of former dynasties, and we find that it has never been the custom to allow foreigners to reside in our land permanently, to build a trading post, or to trade here constantly.'⁵⁶

Maar veranderde er dan niets aan het westerse beeld van China doordat de Engelsen de realiteit simpelweg aanpasten aan hun beeld zoals O'Neill beweert? Uit het journaal van Macartney en uit verslagen van reisgenoten zoals Staunton en John Barrow blijkt dat de Chinese werkelijkheid wel degelijk als een schok werd ervaren. Maar of die schok direct bekend gemaakt diende te worden bij thuiskomst en of de publieke opinie klaar was voor deze kentering? Daar werden pas later in Engeland beslissingen over genomen. O'Neill stelt dat het rationele Chinese meritocratische systeem zoals Voltaire dat bezongen had in schril contrast stond met de '*reality of a mafia-like kickback system between officials and merchants*'.⁵⁷ De ervaringen van Macartney in China zetten de Engelsen aan het denken hoe ze de *system's inertia* zouden kunnen overwinnen.⁵⁸ Met geduld of met geweld? De Chinezen hadden duidelijk gemaakt geen heil te zien in het uitwisselen van diplomaten of in af te wijken van eerder ingestelde handelsvoorwaarden zoals die golden in Canton. Ze zagen niets in het vroegmoderne systeem van Europese diplomatie waarbij op

---

⁵⁶ O'Neill, *Missed opportunities*, p.179.

⁵⁷ Ibidem, p.371.

⁵⁸ Ibidem, p.373.

gelijkwaardige voet werd onderhandeld tussen vertegenwoordigers van vorsten. Laat staan dat ze iets zagen in een vrijere internationale markt verspreid over grote gebieden op het Chinese vasteland. Dat nieuwe beeld van China kon aan het eind van de achttiende eeuw wel gewenst worden door het Westen maar de Chinese realiteit liet zich vooralsnog niet dwingen naar Europese Verlichtingsidealen. De Nederlandse historicus Jonker vat dienaangaande de achttiende en negentiende eeuw naar mijn mening goed samen als hij stelt in zijn theoretische studie *Historie, over de blijvende behoefte aan geschiedenis*:

‘Waar de Verlichting in de achttiende eeuw een theorie van vooruitgang en vernieuwing levert, daar biedt de praktijk van de negentiende eeuw het materiële bewijs van onomkeerbare verandering.’⁵⁹

Het beeld van China bij aanvang van de Nederlandse handelsmissie (1794-1795) week niet fundamenteel af van dat van de Engelsen en paste in wat ik zou willen noemen de ‘positieve versie’. Juist tijdens de reis dwars door China van Canton naar Peking, eerst per boot en later over land, werden de Nederlanders lijfelijk geconfronteerd met de dagelijkse gang van zaken. En die straffe ‘mars’ van in totaal negenenveertig dagen onder barre omstandigheden, liet het beeld kantelen van een keizerrijk in rust en harmonie naar een rauwere, soms wat chaotische, samenleving. Ambassadeur Titsingh formuleert het aldus:

(...) ‘en waarlyk uyt haar gans gedrag moest men opmaken eer onder een ruwe dan beschaafde Natie te zyn,’ (...).⁶⁰

---

⁵⁹ E.Jonker, *Historie, over de blijvende behoefte aan geschiedenis*, Van Gorcum 2007, p.20.

⁶⁰ F.Lequin, *Isaac Titsingh in China (1794-1796), het onuitgegeven Journaal van zijn ambassade naar Peking*, Alphen aan den Rijn 2005, p.118.

Frank Lequin meent in het dankzij hem uitgegeven journaal van Titsingh dat de laatste uit was op 'het ontmythologiseren van de gekleurde informatie van de jezuiten in Peking'.⁶¹ Overtuigender dan O'Neill kan het niet geformuleerd worden als ze schrijft dat de verslagen van Macartney en van Van Braam één van de invloedrijke factoren zouden worden in het herzien van het denken van alle gestudeerde Europeanen over China in de vroege negentiende eeuw.⁶² Duidelijk mag zijn dat het beeld van China als lichtend voorbeeld van een niet-christelijke samenleving in Europa niet langer kon worden volgehouden. Daar waren inmiddels teveel verslagen voor in omloop gekomen. En dat zoals Lequin het stelt er in Europa in de jaren 1790-1830 een 'vacuüm' was wat betreft de belangstelling voor het Verre Oosten kwam goed uit om een nieuw modern beeld van China te maken.⁶³ Het zou in ieder geval een ander beeld worden, niet gelijkend op dat van Marco Polo, Matteo Ricci of Voltaire. Er stond een ontnuchterend beeld te wachten van binnenlandse onrusten en buitenlandse interventies. Slechts het gebruik van opium zou dit beeld nog kunnen bedwelmen. Een droombeeld dat wordt opgeroepen in het gedicht *Kubla Khan* van T.S. Coleridge uit 1798.

---

⁶¹ Lequin, *Isaac Titsingh in China (1794-1796)*, p.55.

⁶² O'Neill, *Missed opportunities*, p.445.

⁶³ Lequin, *Isaac Titsingh in China (1794-1796)*, p.54.

Hoofdstuk 5

Conclusies

De beide handelsmissies maakten veel duidelijk. De Engelse noch de Hollandse manier van benaderen was succesvol. Macartney liep in veel opzichten vooruit op de negentiende eeuw door zich niet klakkeloos te willen conformeren aan het Chinese protocol. Titsingh volgde de traditionele lijn van eerdere Hollandse handelsmissies. Hij schikte zich in praktisch alle wensen van de Chinezen in de hoop op die manier de Hollandse zaak te dienen.

Juist door de *kowtow* kwestie te onderzoeken ben ik achter de verschillende beeldvormingen in China en in het Westen gekomen. Een beeldvorming van China in de achttiende eeuw die in het Westen werd geconstrueerd om een politieke agenda te dienen. Dat beeld kon positief opgebouwd worden maar ook negatief. Het hing af waar het beeld van China voor gebruikt moest worden. Het Chinese beeld van het Westen werd in de achttiende eeuw nog overheerst door het sinocentrisme. In de negentiende eeuw was er in het Westen nog maar één beeld opportuun: het beeld van een land dat zijn *grandeur* had verloren en opengebroken diende te worden. China kon niet buiten het Europese wereldsysteem blijven. Aan die verschuiving van het beeld droegen de handelsmissies bij. Wat in de achttiende eeuw niet goedschiks was gelukt door hele of halve buigingen werd in de negentiende eeuw met geweld gerealiseerd. De handel kreeg uiteindelijk meer ruimte en daar was het om gegaan. De Chinese thee voor het Westen werd voorlopig betaald met de inkomsten uit de verkoop van opium aan China. Was het in de achttiende eeuw nog om het buigen gegaan, in de daarop volgende eeuw was het barsten aan de orde.

Een andere conclusie gaat verder dan dit onderzoek maar vind ik wel van belang om te vermelden omdat ik als student blijf zoeken naar wat ik zou willen noemen: verschillende manieren van kijken. Door ieders beperkte gezichtsveld worden de verhalen geconstrueerd en daarom is het van belang zich bewust te zijn van die beperkingen. Hoe langer ik bezig ben met het onderwerp 'de *kowtow* tijdens het Chinese keizerrijk' en specifiek tijdens de handelsmissies van Macartney en die van Titsingh aan het eind van de achttiende eeuw des te meer raak ik overtuigd van wat ik kortweg noem: de continuïteit in de geschiedenis. Door verwijzingen in de literatuur ben ik terecht gekomen bij historische figuren als Themistokles van Athene bij de Griekse schrijver Ploutarchus, bij de vergoddelijking van Alexander de Grote na de verovering van Egypte en sinds onze jaartelling bij Lodewijk de Vrome en zijn strijd met zijn zonen. Bij dezen drie willekeurige historische figuren speelde het fenomeen *kowtow* een rol. En al werd die specifieke term niet gebruikt het ging om hetzelfde principe. Met andere woorden: de *kowtow* is niet slechts van één cultuur en niet van één bepaald tijdperk. En wie garandeert mij dat iets wat ooit is afgeschaft zich nooit meer zal voordoen? Dit is geen historische vraag maar wellicht wel relevant voor de toekomst.

Ruud 't Sas

Utrecht, januari 2010

Nawoord: De Chinese draak is in China nog altijd springlevend. De kronkels in de staart van de Chinese draak hebben een symbolische waarde. De staart van de draak symboliseert verandering. Het buigen noch het barsten duurden eeuwig.

Literatuurlijst

G. Staunton, *An authentic account of an embassy from the king of Great Britain to the emperor of China. Taken chiefly from the papers of His Excellency the Earl of Marcartney*, London 1797.

M.L.E. Moreau de Saint-Mery, *Reize van het gezantschap der Hollandsche Oostindische Compagnie, naar den Keizer van China, in den jaaren 1797 en 1795*, Haarlem 1804.

G. Staunton, *Voyage dans l'intérieur de la Chine, et en Tartarie, fait dans les années 1792, 1793, 1794, etc.*, Paris 1796. 5 dln, in 3 banden + atlas.

P.O. O'Neill, *Missed opportunities: Late 18th century Chinese Relations with England and the Netherlands*, University of Washington 1995.

W.W. Rockhill, 'Diplomatic Missions to the Court of China: The Kowtow Question II', *The American Historical Review*, Vol.2, No.4 (Jul., 1897).

J.J.L. Duyvendak, 'The Last Dutch Embassy to the Chinese Court (1794-1795)', *T'oung Pao*, Vol.XXXIV, Leiden 1938.

L. Bergreen, *Marco Polo*, Ruinen 2008.

R. von Widmaier, *Leibniz korrespondiert mit China, der Briefwechsel mit den Jesuitenmissionaren (1689-1714)*, Frankfurt 1990.

'China and Europe, 1500-2000 and Beyond: What is "Modern"?', in: *Topics in world history, Asia for educators*, Columbia University, 2004 (afe.easia.columbia.edu).

J.D. Spence, *The Chan's great continent, China in Western minds*, New York en London, 1998.

J.D. Spence, *The Search for Modern China*, New York en London, 1999.

J.L. Cranmer-Byng (eds.), *An embassy to China*, London, 1962.

F. Schurmann en O.Schell, *China readings, deel 1: Imperial China*, Harmondsworth, 1967-1968.

F. Lequin, *Isaac Titsingh in China (1794-1796), het onuitgegeven Journaal van zijn ambassade naar Peking*, Alphen aan den Rijn 2005.

R. Tignor, J. Adel, e.a., *Worlds together, Worlds apart*, New York en London, 2002.

M. Hageman, *De kleren van de keizer, rituelen van de Karolingische en Ottoonse vorsten in woord en beeld*, universiteit van Utrecht, 2001.

M. Jacques, *When China rules the world, the rise of the middle kingdom and the end of the Western world*, London 2009.

E. Jonker, *Historie, over de blijvende behoefte aan geschiedenis*, Van Gorcum 2007.

L. Blussé, F-J. van Luyn, *China en de Nederlanders, Geschiedenis van de Nederlands-Chinese betrekkingen 1600-2007*, Zutphen 2008.